

Hoe versterk je kritische denkvaardigheden van mbo studenten?

Studenten kijken tijdens het vak burgerschap naar hetzelfde onderwerp, maar zien zij hetzelfde? Helpt een gesprek volgens de Visual Thinking Strategies - methode (VTS) om een veilige ruimte te creëren om naar elkaars perspectief te luisteren? Zodat studenten leren hun inzicht/mening kritisch te onderbouwen. Biedt het studenten ruimte en veiligheid om hun verhaal te vertellen? Gedurende anderhalf jaar is tijdens het vak burgerschap met de VTS-methode gewerkt. Het ging om de koppeling maatschappelijke thema's in het generieke vak burgerschap, kijken naar afbeeldingen (in verschillende leeromgevingen - op school en in het museum) en beroepscompetenties. Wij zochten uit of het voeren van open en gestructureerde gesprekken over prikkelende afbeeldingen bijdraagt aan de beroepscompetenties. **NATHALIE VAN BARNEVELD**

Sinds 2006 zijn mbo-instellingen verplicht om studenten op te leiden voor 'goed burgerschap' en sinds 2016 is daaraan de ontwikkeling van kritische denkvaardigheden toegevoegd. Het vak burger-

informatie(bronnen), (2) het perspectief van anderen kunnen innemen, en (3) het kunnen reflecteren op eigen handelen en denken. Kritisch leren denken biedt studenten een solide basis als zelfstandig beroepsbeoefenaar en als deelnemer aan de maatschappij¹.

In 2017 constateerde ROC van Twente dat burgerschapsonderwijs studenten onvoldoende opleidde voor kritisch denken. Bij de opleiding Junior Accountmanager en de opleiding Marketing & Communicatie werden studenten geacht het kritisch denken te oefenen en te ontwikkelen in een setting van klaslokalen met gemiddeld 25 studenten. In een uur per week moeten studenten kennis vergaren, opdrachten maken en oefenen met debatteren, gesprekken

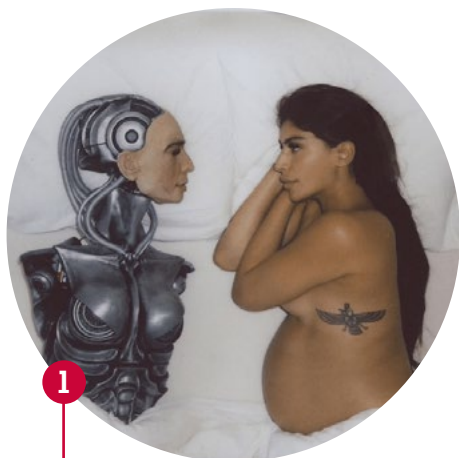
voeren en discussiëren. Docenten maakten meestal gebruik van een boek met opdrachten en studenten gaven veel ongefundeerde antwoorden of opmerkingen. Ook was er voor docenten weinig tijd om feedback te geven en de vraag rees in hoeverre het kritische denken van studenten ontwikkelde. Dit was de aanleiding om op zoek te gaan naar een methode om kritische denkvaardigheden beter te stimuleren in het vak burgerschap.

KRITISCH DENKEN MET VISUAL THINKING STRATEGIES

Een veelbelovende wetenschappelijke methode waarin onderzoeken en onderbouwen van gedachten centraal staat, is Visual Thinking Strategies (VTS)². Het onderwerp van

DE OORSPRONG VAN VTS LIGT IN HET MUSEUM OF MODERN ART

schap bereidt studenten voor op actieve participatie in de maatschappij en het goed functioneren binnen hun gekozen beroep. Het gaat hierbij om (1) het op waarde schatten van

1

Voorbeeld VTS-gesprek

Gespreksleider: 'Wat gebeurt er in deze afbeelding?'

Student: 'Ze heeft seks met een robot?'

De gespreksleider wijst aan waar de student naar kijkt en vraagt: 'Wat zie je dat je zegt dat dit een robot is en dat zij seks hebben?'

Student: 'Ik zie snoeren. Ik denk dat het materiaal maakt dat het een robot is. De kleur. De vorm.'

Bron: [DATABASE | Artist is Present](#)
Dahlia van Sevdaliza

een VTS-gesprek is een visuele bron die voor alle deelnemers zichtbaar, en dus gelijkmatig toegankelijk is. De gespreksleider, in dit experiment ook de docent, faciliteert het gesprek aan de hand van een vaste set open vragen. De studenten, ook deelnemers aan het gesprek, bepalen de

inhoud van het gesprek, maar de docent/gespreksleider heeft de regie. (zie kader 1). Het gaat om de volgende vragen:

1. Wat gebeurt er in deze afbeelding? *Een open uitnodiging tot interpreteren.*
2. Wat zie je, dat je zegt...? *Een uitdaging aan de spreker om met visueel bewijs te komen.*
3. Wat kunnen we nog meer ontdekken? *De stellingname dat er altijd meer te ontdekken is, en daarmee een verleiden tot opnieuw en verder kijken.*

De docent/gespreksleider vat samen wat een student/deelnemer zegt en nodigt met de tweede vraag uit om het antwoord uit de diepen en te onderbouwen. De kern van VTS is echt het onderzoeken, van wat je ervaart als je ergens naar kijkt, en dat in samenspraak met anderen te doen. Verschillende perspectieven komen naast elkaar te staan. Studenten oefenen met verwoorden wat er in ze omgaat. Het gaat niet om juiste antwoorden of het hebben van vakkennis, alhoewel die natuurlijk gedeeld mag worden. Het gaat erom naar elkaar te luisteren en betekenis te geven aan het voorliggende beeld/ fragment/ tekst/ object/ situatie. Doordat de gespreksleider parafraseert voelen deelnemers zich gehoord. Het samenvatten is ook een afstemming: 'Is dit wat je zegt? Begrijp ik je goed?'

VTS komt oorspronkelijk uit het MoMa, een kunstmuseum. Veel mensen gebruiken VTS dan ook om naar uiteenlopende kunstwerken te kijken, en zo tegelijkertijd te werken aan essentiële vaardigheden. De koppeling naar het kijken en bespreken van nieuwsfragmenten of persfotografie is makkelijk gemaakt. Daarom is VTS direct toepasbaar tijdens burgerschapslessen.

2 Een andere kijk op burgerschap

Het project 'Een andere kijk op burgerschap' is een samenwerking tussen ROC van Twente, VTS Nederland, Oyfo techniek museum en Rijksmuseum Twenthe. Het project is gesubsidieerd door het Fonds van Cultuurparticipatie. Het doel van het project was een samenwerking tussen mbo en musea uit Twente, zodat studenten kunnen leren met kunst en kennismaken met lokale culturele instellingen. De verbindende factor was de VTS-methode. VTS biedt concrete handvatten om open en onderzoekende gesprekken te voeren over een visuele bron. En het onderzoekende aspect, waarbij verschillende perspectieven naast elkaar komen te staan, past bij burgerschapsonderwijs. Want over elk onderwerp bestaan altijd uiteenlopende meningen en invalshoeken. Hoe kun je deze aan elkaar verbinden? Van elkaar horen? Met elkaar delen? Dit kon door met VTS te kijken naar visuele bronnen, onder andere uit de lokale musea.

VTS IS EEN VEEL-
BELOVENDE MANIER OM
KRITISCH DENKEN TE
STIMULEREN

ONTWIKKELEN VAN EEN VTS-LESSENSERIE VOOR BURGERSCHAP

De opleidingen Junior Accountmanager en Marketing & Communicatie zijn de gespreksmethode Visual Thinking Strategies gaan uitproberen in het vak burgerschap als onderdeel van het project *Een andere kijk op burgerschap* (zie kader 2). De »

vraag was of toepassing van VTS-gesprekken tijdens burgerschapslessen kritische denkvaardigheden van studenten zou vergroten.

IN EEN VTS-GESPREK WORDT GEBRUIK GEMAAKT VAN EEN VISUELE BRON

De docent (tevens auteur van dit artikel) was al opgeleid tot gespreksleider. Samen met VTS Nederland³ deed zij een pilot en ontwikkelde een lessenserie voor burgerschaps-onderwijs. Daarna werden collega-docenten getraind in VTS, zowel binnen ROC van Twente, als in de twee samenwerkende musea. Er was een wekelijkse samenwerking met VTS Nederland door middel van online feedback gesprekken en brainstormsessies over de invulling van de lessen en de koppeling met de VTS-methode.

In studiejaar 2022-2023 volgden alle eerste- en tweedejaars studenten ter kennismaking een tweetal

lessen op school waarin ze oefenden met VTS-gesprekken. Zowel de docent als de studenten konden zo ervaring opdoen met wat wel of niet werkte binnen de klassen. Een bevinding was bijvoorbeeld dat deelname aan een groepsgebesprek met een volledige klas met 25 studenten voor deze doelgroep ingewikkeld is. Er was sprake van groepsdruk en er was geen ruimte om elkaar te horen – te luisteren naar elkaar. Daarom besloten we de klassen die gedurende langere tijd les zouden krijgen met de VTS-methode in twee groepen te splitsen.

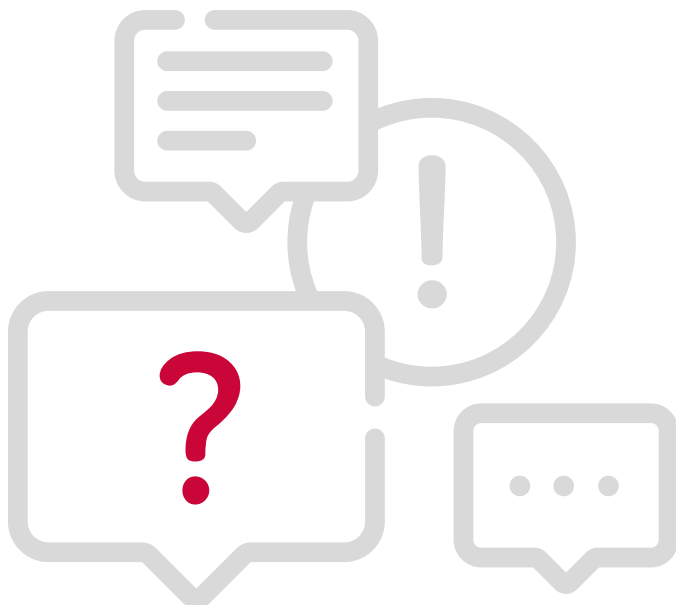
Achtentwintig studenten – de helft van een tweedejaarsklas Junior Accountmanager en de helft van een tweedejaarsklas Marketing & Communicatie – volgden na de kennismaking vijf lessen met de VTS-methode. Per les werden tenminste twee VTS-gesprekken gevoerd. Drie lessen werden op school gegeven in de voor de studenten en de docent bekende leeromgeving. De lessen hadden als thema vrijheid van meningsuiting, vrijheid, sociale media, en een filosofisch thema als ‘nut en nutteloosheid’. Twee lessen werden in samenwerking met museumdocenten gegeven in tech-

niekmuseum Oyfo en Rijksmuseum Twenthe. Deze lessen hadden als thema (kansen) gelijkheid, vrijheid. De andere helft van beide klassen volgde het reguliere onderwijsaanbod voor burgerschap – zij maakten schoolopdrachten aan de hand van een boek.

EERSTE ERVARINGEN MET VTS IN BURGERSCHAPSLESSEN

Om de eerste ervaringen met VTS inzichtelijk te maken, heeft de auteur eigen reflecties op de lessen bijgehouden. Daarnaast hebben de studenten tijdens elke les bepaalde opdrachten gemaakt en hebben ze voorafgaand en na afloop van de lessenserie een vragenlijst over kritische denkvaardigheden⁴ ingevuld. Uit de reflecties van de docent blijkt allereerst dat eigen maken van de open houding die je nodig hebt om een gesprek te begeleiden, tijd en aandacht vraagt. Docenten zijn vaak minder gewend de rol van facilitator op te pakken in hun dagelijks werk. Doorgaans bepaal je als docent wat er gebeurt in je klas en hoe dat gebeurt, maar bij VTS-gesprekken heb je een meer volgende rol – je bent onderdeel van het gesprek. Dat vraagt oefening.

Verder bleek de leeromgeving van belang. Op school blijft de hiërarchische verhouding docent en student. Studenten gedragen zich in een les burgerschap niet ineens anders dan in een andere les. Ze zijn vooral benieuwd of ze een cijfer krijgen. Een museum is een onbekende context voor veel studenten. De architectuur is bijzonder, het is een visueel rijke omgeving, er komen veel zintuiglijke prikkels op de studenten af. Dat er vervolgens een gesprek gevoerd wordt dat afwijkt van een normale les op school, is logisch. Na afloop van een museumbezoek zei een student ‘Het motiveert dat jullie naar ons

luisteren, geïnteresseerd zijn in ons oordeel. Dan kijk je er toch anders naar dan als je met je familie bent.'

Uit de VTS-gesprekken en de opdrachten van de studenten bleek dat studenten gaandeweg de lessenserie uitgebreider antwoordden.

Bij de opdrachten noteerden ze meer zinnen. Eerder waren het meer steekwoorden. Bij de laatste les

schreven studenten zelfs volledige alinea's. Doordat studenten schrijven – met de hand – denken ze ook meer na over wat ze schrijven. Ze zijn zich meer bewust van hoe ze hun mening teruggeven aan de ander. Dit sluit aan bij de ontwikkeling van het kritisch denken. Het is minder snel en kort, ongenueanceerd reageren. Ze reageren met een onderbouwing van hun mening. Deze bevinding werd bevestigd doordat studenten na afloop van de lessenserie ook hogere scores behaalden op de vragenlijst over kritische denkvaardigheden.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Om de VTS-methode met vertrouwen toe te passen in burgerschapslessen moeten docenten eerst investeren. Ze moeten bekend raken met de methode door het volgen van een training. Daarna vergt het oefenen en spelen, het eigen maken door doen. VTS geeft gemak in het oppakken van een coachende rol, waarbij de docent/gespreksleider de student ruimte geeft en niet invult.

Al met al lijkt de methode Visual Thinking Strategies een veelbelovende manier om het kritisch denken bij de studenten te stimuleren.

3 Visual Thinking Strategies

De methode Visual Thinking Strategies lijkt een veelbelovende manier om het kritisch denken bij studenten te stimuleren. De tijd die wordt genomen tijdens een VTS-gesprek en de veiligheid die ontstaat omdat alle inbreng waardevol is, geven studenten ruimte om:

- > te oefenen met het verwoorden en onderbouwen van hun mening
- > elkaars perspectief echt te horen en te begrijpen

Het begeleiden van VTS-gesprekken vraagt van docenten:

- > training, oefening en reflectie
- > weloverwogen gebruik van afbeeldingen
- > bewust inzetten van leeromgeving binnen en buiten school

Bronvermelding

1. Guérin, L., Beskers, E., Bosma, K., Van de Maat, L., & Poffers, J. (2019). *Burgerschap als uitdaging*. ROC van Twente.
2. Hailey, D., Miller, A., & Yenawine, P. (2015). Understanding Visual Literacy: The Visual Thinking Strategies Approach. In: Baylen, D., D'Alba, A. (eds) *Essentials of Teaching and Integrating Visual and Media Literacy*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-05837-5_3.
3. www.vtsnederland.org
4. Sosu, E. (2013). The development and psychometric validation of a Critical Thinking Disposition Scale. *Thinking Skills and Creativity*, 9, 107–119. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2012.09.002>.

DE VTS-METHODE VRAAGT OEFENING VAN DOCENTEN

De groepsgrootte is een punt van aandacht. Als de groep groot is, is het moeilijker om je uit te spreken. De tijd die wordt genomen tijdens een VTS-gesprek en de veiligheid van een kleine groep bieden de mogelijkheid voor studenten om te oefenen met het verwoorden en onderbouwen van hun mening. De uitspraken van studenten zijn 'rijker', ze kunnen hun perspectief beter toelichten en op deze manier horen en begrijpen studenten elkaar echt.

NATHALIE VAN BARNEVELD, MSC. IS
DOCENT-ONDERZOEKER PRACTORAAT
BURGERSCHAP AAN HET ROC VAN TWENTE
(NVANBARNEVELD@ROCVANTWENTE.NL)